

BULGARİSTAN'DAKİ ULEMA'NIN HARF İNKILABINA DİNÎ/FIKHÎ AÇIDAN YAKLAŞIMI: MEDENİYET GAZETESİ ÖZELİNDE (1933-1944)

İbrahim TEFİK

Uludağ University, Türkiye

GİRİŞ

Bulgaristan'da uzun süre yayın hayatını sürdüren *Medeniyet* gazetesi, Osmanlıca/ eski harflerle dinî, ilmî ve içtimaî mahlasıyla 19 Ağustos 1933 tarihinde gün yüzüne çıkmıştır. Gazete, dönemin Başmüftüsü Hüseyin Hüsnü Efendi'nin talimatıyla kurulmuş, sorumlu müdürlüğünü Hacı Mehmed Ahmedov, başyazarlığını ise Ahmet Hikmet yapmıştır. Filibe'de haftalık olarak neşredilmeye başlayan *Medeniyet*, 6. sayıdan sonra Sofya'ya taşınmış ve 26. sayıdan itibaren de “*Din-î İslâm Müdafileri Cemiyeti*”nin organı olarak yayınlanmaya devam etmiştir. *Medeniyet* başlangıçta haftada bir, 15. sayıdan itibaren on günde bir, daha sonra da on beş günü geçmemek üzere 11 yıl boyunca aralıksız 12 Ağustos 1944 tarihindeki 375.sayısına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Başyazar Ahmed Hikmet gazetenin hedefini, hakiki Müslümanların bir araya gelip dinlerini müdafaa, İslâm dinine yönelik iftiraları reddetmek, İslâm'ın yüce ahlâkî ve ictimai maksatlarını neşrederek gâfil ve zayıf gençleri dalâletten kurtarmak, memleket kanunlarından istifade ederek onlara doğru yolu göstermek,¹ şeklinde izah etmiştir. *Medeniyet*'te yazıları çıkan başlıca yazarlar arasında Yûsuf Şinâsi, Hâfız Yûsuf Yakubof, Hüseyin Hüsnü Efendi, Celâleddin Sabri, Mehmed Fikri,

1 Ahmet Hikmet, “Açık Söz”, *Medeniyet*, sa:14 (1934),s. 3.

Osman Seyfullah (Keskiöğlu), Yûsuf Ziyâeddin Ezherî (Ersal) gibi şahsiyetler yer almıştır.²

Medeniyet gazetesi, neşredilmeye başladığı günden itibaren Türkiye'deki inkılapların -hilafetin ilgası, harf devrimi, şapka kanunu gibi- hem dine hem de Müslümanlara karşı büyük tehlike olarak algılanmış ve dinsizlik olarak nitelemiştir. Devrimlerin dine karşı olması hasebiyle kabul edilemez olduğunu uzun eleştirel makaleler tefrika ederek gazetenin sütunlarına taşımıştır. Bu meyanda en çok yazı kaleme alınan eleştirel yazıların başında 1928 yılında Türkiye'de gerçekleşen Harf devrimi meselesi gelmektedir. Yazılar: “Yine Harf Meselesi (2)” “Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı (2)”³, “Harf Meselesi (1)”, “Müslümanlar Neden Arap Harflerini Terk edemez(2)”, “Harf Meselesi Etrafında(26)” başlıkları ile toplam 33 müstakil makale halinde Yusuf Yakubov(Şinasi)⁴'nin kaleminden çıkmıştır. Yusuf Şinasi *Medeniyet*'te dini, fikri ve içtimai içerikli yazılar kaleme almanın yanında gazetenin uzun süren ikinci başmuharrirliğini de yapmıştır. O'nun harf devrimine karşı yazıları *Medeniyet*'den önce editörlüğünü yaptığı *İntibah* gazetesinde başlamıştır. Aynı konuda tenkitçi yazılar kaleme alan Şeyhu'l-İslam Mustafa Sabri Efendi(ö.1954) *Yarın* gazetesinde, Yusuf Şinasi'nin *İntibah*'ta harf devrimine ve Latin harflerine karşı verdiği mücadeleden dolayı övgü ile bahsetmiştir.⁵ Haddi zatında *Medeniyet*'te Yusuf Şinasi, Hüseyin Hüsni

2 Cambazov, İsmail, *Bulgaristan'da Başmüftülük Tarihi (1878- 1944)*, Bulgaristan Müslümanları Başmüftülüğü yay., Sofya 2013, 1/ 355-382. Hatipoğlu, İbrahim, *Bulgaristan Müslümanlarında Dinî İslahat Düşüncesi*, Emin yay., Bursa 2007, s. 71-73. İbrahim Hatipoğlu, “Medeniyet”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2003)*, 28/301-303. Altan Deliorman, *Bulgaristan'da Türkçe Basın*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi yay., İstanbul-Fatih 2010, s.140-141.

3 Bu rakamlar adı geçen makalelerin sayısını göstermek amacıyla konulmuştur.

4 Hafız Yusuf Şinasi 1898'de Şumnu'ya bağlı (Işıkköy'de) dünyaya gözlerini açmıştır. İlk eğitimini köyünde aldıktan sonra Medresetü'n-Nüvvâb'ta tahsilini devam ettirmiştir. 1926 yılında Nüvvâb'ın tâlî (lise) kısmını, 1933 yılında da âlî kısmını “fevkalâde” dereceyle tamamlamıştır. 1927 yılında İntibah gazetesini neşretmeye başlayarak, 72. sayıya kadar (1931) gazetenin başyazarlığı görevini sürdürmüştür. Nüvvâb'ın âlî kısmını ikmal ettikten sonra 1933 yılında Başmüftülük'te görevine getirilen Hâfız Yusuf, 1934 yılında kurulan “Dîn-i İslâm Müdafileri Cemiyeti”nin genel sekreterlik görevini ifa etmiştir. 1934-1938 yılları arasında yaklaşık dört yıl boyunca Medeniyet gazetesinin başyazarlık vazifesini üstlenmiştir. Bu görevlerinin yanında Hâfız Yusuf Şumnu'da Medrese-i Âliyye'de ve Nüvvâb'ın tâlî (lise) kısmında dersler vermiştir. 1944 yılında ise Nüvvâb'ın kadrosuna dâhil olarak uzun süre hocalık yapmıştır. 1950 yılında Türkiye'ye göç eden Hafız Yusuf, 1952 yılında Eskişehir'de Hakk'a yürümüştür. Muhammet Altaytaş, “Son Dönem Bulgaristan Alimlerinden Yusuf Yakubov'un Anlayışında Din ve Medeniyet İlişkisi”, *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ, 2022, c.5/s. 475-476.

5 Sabri Efendi, Mustafa, *Harf İnkılabı*, Osmanlılar İlim ve İrfan yay., İstanbul 2023, s.

Efendi (ö.1936) gibi isimler Mustafa Sabri Efendi'nin de benimsediği *gelenekçi* çizgiyi devam ettirmiştir. Bu anlamda Medeniyet gazetesi Yusuf Şinasi'nin başyazarlık yaptığı dönemde Bulgaristan'da Muhafazakar kesimin/gelenekçi çizginin sesi ve sedası olmuştur.

Yusuf Şinasi'nin konuya dair ilk yazılarının sonunda kendi ismi geçerken pek çoğunun bitiminde ismi zikredilmemektedir. Şinasi'nin *Medeniyet*'teki bazı yazıları üç yıldız imzası ile çıkmıştır. Bu durum sadece ona özgü bir durum değildir. *Medeniyet*'de kalem oynatan birçok isim bazen ismini zikrederken bazen de mahlasını vermeyi tercih etmiştir.

Yusuf Şinasi, harf devrimini tarihî, siyasî, içtimaî, lügavî ve dinî yönden ele alarak pek çok boyutu ile değerlendirmiştir. Yusuf Şinasi, harf devrimi çok geniş yelpazeden ele almasına karşılık biz konuyu sınırlama adına mevzuyu dini/fıkhi boyutu ile ele almaya çalışacağız. Araştırmadaki hedefimiz konunun dini/fıkhi boyutunu ele alarak konunun nedenlerini ve/veya planını incelemek olacaktır. Biz her ne kadar mevzuyu Yusuf Şinasi'nin yazıları üzerinden sunmuş olsak da onun nezdinde muhafazakar kesimin de yaklaşımını yansıtmış olacağız.

YUSUF ŞİNASİ'NİN HARF İNKILABINA YAKLAŞIMI

Türkiye'deki harf devrimi ister istemez Bulgaristan'daki Müslüman/Türkleri de etkilemiştir. Buradaki Müslümanlar her ne kadar varlıklarını Türkiye'den ayrı olarak Bulgaristan topraklarında idame ettirmiş olsalar da asırlar boyu aynı dili konuşmuş ve aynı dil ile meramını ifade etmişlerdir. Harf inkılabının ortaya çıkması ile birlikte buradaki Müslümanlar farklı tepkiler vermiştir. Onlardan büyük bir kesim değişime olumlu bakarken, diğer bir kesim ise bu devrime karşı direnme yolunu seçmiştir. Her kesim kendi zaviyesinden bakarak meseleyi ele almıştır. Muhafazakar kesim mevzuyu daha çok dini esas olarak değerlendirme yoluna gitmiştir.

Yusuf Şinasi, harf meselesinin dini boyutunu iki yönlü ele alarak formüle etmektedir. Birinci veçhesini itikâd, ikinci veçhesini ise hukuk/fıkıh esas teşkil etmektedir. Mevzunun önemine ve ciddiyetine dikkat çekme adına sorular sormuş, akabinde ise o sorulara detaylı cevaplar vermiştir. Sorular, Bulgaristan'da yaşayan pek çok Müslümanın Ankara hükümetinin çıkardığı devrimler ile İslam'ın hükümleri arasında sıkışan/kafası karışan, ne yapacaklarını bilmeyen kişilere tercüman olmak ve de meselenin netleştirilme gayesi güdülerek sorulduğu söylenebilir. Bir yandan Müslüman kalmak diğer taraftan da Ankara hükümetinin devrimlerini kabul edip Türk olduğunu ispat etmek/göstermek

isteyen kişiler azımsanmayacak kadar çoktur.⁶ Meselenin itikadi yönü gösteren sorular şöyledir:

Ben Türküm. Ankara hükümeti neye karar verir ise ben de onu kabul ederim. Eğer kabul etmez isem onlardan ayrılmış olurum diyebilir miyim? Diyemez miyim? Yani bu sözü söyleyen ve Müslümanlık sıfatı taşıyan bir Türk'e Müslüman denilebilir mi? Ankara hükümetinin kabul ettiği inkılabı kabul eden bir Türk'e Müslüman denilebilir mi? Denilemez mi?

Hukuk veçhesini ifade eden soru da şöyledir:

Dinsiz bir (Türk) hükümetinin rejimine uyarak İslam harflerini terk edip Latin harflerini kabul eden bir Müslümanın şer'i hükmü nedir?⁷

Yusuf Şinasi, harf meselesini diğer devrimler (hilafetin ilgası, şeriat mahkemelerine son verilmesi, kılık kıyafet kanunu gibi) ile beraber ele alarak değerlendirmiştir. Mevzuya sırf harf meselesi olarak bakılırsa onun harf inkılabına karşı olumsuz tavrı tam olarak anlaşılamaz. O'na göre mesele sadece Latin harflerini veya ecnebi bir dilin harflerini öğrenip-öğrenmeme ya da Arap harflerinden Latin harflerine geçme meselesi değildir. Mesele Bulgaristan Müslümanların dini kimliklerini ve dinini muhafaza etme endişesidir. O, bu meyanda şöyle diyor:

“...Latin harfî meselesinin nerede ve ne maksatla ortaya çıkarıldığı ve Bulgaristan'a ne suretle getirildiği ve bunu kimlerin getirmiş oldukları nazarı itibara alınacak olur ise bunun yani Latin harfî meselesi fer'i derecede bir mesele kalıp ve hakikat halin İslamiyeti esasına taalluk eden dini bir mesele olduğu anlaşılmış/açığa çıkmış olur. Onun için Latin harfleri ile Türkçe'nin Arapça kelimeler ile yazılamayacağı, keza Kur'an Latin harfler ile yazılacak olur ise Kur'an-ın değiştirilmiş/tahrif edilmiş olacaktır. Neticede Latin harfleri ile Kur'an'ın yazılmasına imkan olmadığı... Eğer biz yeni yetişen evlatları Türkçe'yi yalnız Latin harfleri ile okuyup yazmaya öğretir... İslam harfleri ile Türkçe'yi bilmeyecek olurlar ise on iki on üç asırdan beri İslam alimlerinin vücuda getirdiği islami eserleri ile alakaları kesileceği gibi (Latin harfleri) meselesi esasına nazaran tali derecede fer'i bir mesele halinde kalmakta olduğu cihetle Latin harflerinin teferruattan saymaktayız.”⁸

Aktardığımız pasajdan hareketle Yusuf Şinasi'nin harf inkılabına karşı olmasının arka planında dini ve millî sâiklerin olduğu görülmektedir. Bu sâiklerin başında Kur'an'ın tahrif olma korkusu/endişesi vardır. Kur'an nasıl tahrif olacaktır? Latin

6 H. Yusuf Şinasi, “Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı 1”, *Medeniyet*, sa:11(1933)s.1

7 H. Yusuf Şinasi, “Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı 1”, *Medeniyet*, sa:11(1933)s.1

8 H. Yusuf Şinasi, “Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı 1”, *Medeniyet*, sa:11(1933)s. 1-2

harfleri ile Arapça Kur'an'ın yazılması mümkün olmadığı için orijinali tam olarak yansıtılamayacaktır. Hatta noksan ve hatalı olacaktır. Böylece ayetlerin anlamı bozulacak ve yanlış hükümler çıkarılmasına sebebiyet verecektir. Bundan mütevellit muhafazakar kesim -ileride daha detaylı bir şekilde mevzubahis edileceği üzere - Kur'an-ın Latin harfler ile yazılmasının ve okunmasının caiz olmadığı görüşünü benimsemiştir.

Diğer önemli bir çekince de, sadece Latin harfleri eğitim gören genç kuşağın mazi ile bağlarının kopacağı/kesileceği endişesidir. Birçok ilim dalında olduğu gibi İslam alanındaki eserler Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Tedrisatını sadece Latin harfleri ile yapan genç nesil eski Türkçe yazılan İslami eserleri okuyamayacaktır. Dolası ile mazi ve tarih ile olan irtibatı da kopmuş olacaktır. Her ne kadar gençlerin iki alfabeyi öğrenebilirler diye akla gelse de muhafazakar kesim Türkiye'deki harf inkılabı uygulamasından hareket ile Latin harflerini daha iyi öğrenme adına eski alfabeyi -Bulgaristan'da da- menedilebileceğini şöyle dile getiriyor:

“Türk Müslümanlar arasında Müslümanlığı imha etmeyi ve islam harflerini yani İslam harfleri ile okuyup yazmayı tamamen menetmekle yeni yetişecek olan neslin din ve mazi ile tamamen alakasını kesmeyi gaye ederek ve Müslümanlığı beşeriyetin en büyük düşmanı telakki etmiş ve etmekte olan bir hükümdettir. İşte bu marifete de Türk inkılabı namı verilmiştir. Bunu kabul edenlere de inkılapçı veya yenilikçi veya asri Türk adı verilmektedir”.⁹

Yusuf Şinasi'ye göre Ankara hükümetinin, Bulgaristan'daki mekteplerden İslami harfleri rafa kaldırılarak Latin harflerinin uygulamaya koymak istemesinin ardında yatan asıl sebep; Müslüman gençlerin körpe dimağlarına dinsizliği yerleştirmek/empoze etmektir. Latin harflerini kendi Türk/milli harfleri imiş gibi tatlandırarak yapmaktadır. Bu kesinlikle caiz değildir.

Yusuf Şinasi, Ankara hükümetinin Latin harflerini milli harfler gibi kabul ettirmeye çalışmasının ardındaki yatan sâikin Müslümanlara dinsizlik mefkuresini daha kolay aşılacak olduğunu söylemektedir. Dinsizliği aşılacak için peyderpey hareket edilmiştir. Önce harf inkılabı yapılmış ve Latin harfleri milli harfler olarak lanse edilmiştir. Akabinde ise Latin harflerini daha kolay öğrenmek için eski harfler ile eğitim ve öğretim menedilmiştir. İslami harfler ile okuyamayan genç nesil Ankara hükümetinin tüm direktiflerini kabul etmek zorunda kalacaktır. Yusuf Şinasi bu tehlikeden genç nesli korumak için tedbirler almanın dinen vacip olduğunu beyan etmektedir.

9 H. Yusuf Şinasi, “Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı 1”, *Medeniyet*, sa:11(1933)s. 2

Bulgaristan'da harf inkılabını kabul eden ve okullarda Latin harfleri ile tedrisat yapanların başında Muallimler Birliği Cemiyeti gelmektedir. Muallimler Birliği Cemiyeti, okullarda İslami harfleri rafa kaldırıp Latin harfler ile eğitim ve öğretim verilmesini kabul etmiş ve uygulamayı başlatmıştır. Ankara hükümetinin devrimlerini kabul etmekle birlikte onlardan farklı olarak mekteplerde İslami dersleri öğrencilere okutmaya devam etmişlerdir. Bununla inkılabı kabul etmek İslam'a mani olmadığını göstermek istemişlerdir. Yusuf Şinasi'ye göre bu yaklaşım hiçbir şekilde birleşmesi mümkün olmayan iki zıt mefhumun bir yerde birleştirilmeye çalışılması olarak değerlendirilmiştir.(s.2) Ancak Bulgaristan'daki Kemalist ve inkılapçıların Ankara hükümetinden farkı zahiren de olsa Müslüman olduklarını iddia etmeleridir. Yusuf Şinasi, Muallimler Birliği'nin bu yaklaşımını kabul edilemez olduğunu Kur'an ve hadislerden deliller getirerek cevap vermiştir.¹⁰

Delil getirilen ayetlerden biri: *"Zulmedenlere meyletmeyin. Yoksa size ateş dokunur. Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra yardım da göremezsiniz".(Hud:123)*

Bu ayete dayanarak şöyle izah getirmiştir: *Zülüm bir şeyi layık olduğu yerden alınıp layık olmadığı yere konulmasıdır. Örneğin Cenabı Hak'ın kanunlarını ilga ederek onların yerine nefsin arzularından kaynaklanan sebep ve durumlara dayanarak vücuda getirilen kanunları ikame etmek gibi hareketlerdir...Kalpleriniz ile onlara azıcık meyledecek, onların sözlerine kulak verecek, isimlerini tazim eder ve onlara itimat ederseniz zalimler için hazırlanmış olan azap size isabet eder.*¹¹

Yusuf Şinasi, ayete dayanarak Allah'ın kanunlarını ilga etmek için ortaya konan inkılaplar dizisini zülüm, onları vücuda getirenleri ise zalimler olarak tasvir etmektedir. Muallimler Birliği Cemiyeti de inkılapları/harf devrimini kabul ederek zalimlere meyletmiş olmaktadır. Netice itibarı onlar da ayette geçen cezadan payını almaktan kendilerini kurtaramayacaklardır.

Delil getirilen hadis şöyledir:

*"Münafiğa efendi demeyin".*¹² Şinasi, konu ile ilgili hadisi şöyle izah etmektedirler:

Efendi! Hitabı ile hitap etmekte tazim vardır. Halbuki Cenab-ı Hak bu gibi kimselere karşı çıkar/ısyan eder. Herhangi bir Müslümanın da onlara buğuz etmesi lazımdır. Ehl-i bidat hakkında ki şer'i hüküm budur.¹³

10 H. Yusuf Şinasi, "Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı 1 ", *Medeniyet*, sa:11(1933)s. 2

11 H. Yusuf Şinasi, "Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı 1 ", *Medeniyet*, sa:11(1933)s. 2

12 Ebû Dâvûd, Edeb 83.

13 H. Yusuf Şinasi, "Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı 1 ", *Medeniyet*, sa:11(1933)s. 2

Burada Yusuf Şinasi'nin kastı inkılapçı zümredir. Onlara saygı göstermek için efendi demek, inkılaplarına tazim göstermek caiz değildir. Zira Allah onlara buğuz etmektedir. Allah'ın buğuz ettiklerine buğuz etmek gerekir.

Yusuf Şinasi'ye göre, Türk Muallimler Birliğinin biz Türk inkılabını kabul ettik diyerek mekteplerde dinsizliği gençlerin dimağlarına aşılama için Latin harflerini kendi milli harfleri imiş gibi takdim etmiştir. Bu dinsizliğe karşı mücadele etmek okulların kapanmasından daha önemli dini bir meseledir. Türk Muallimlerin, Biz Türk inkılabını kabul ettik demeleri ile dinsizliklerini ilan etmelerine eşdeğerdir.¹⁴

O'nun nazarında Ankara hükümeti, Bulgaristanlı Müslümanlardan okullarda Latin harfleri ile tedrisat adı altında dinsizliği ve dini terk etmeyi emrediyor. Onların bu isteğini yerine getirdiklerinde Bulgaristanlı Müslümanları kabul edecektir. Yoksa onları kabul etmenin imkanı yoktur. Zira Türk inkılabı prensipleri İslam'ın en büyük düşmanıdır. İslam da Türk inkılabının en büyük düşmanıdır. Müslümanların önünde iki seçenek vardır: Ya dinini terk edip inkılaba dost olmak ya da inkılaba düşman olup dini muhafaza etmektir. Meselenin hakikati budur ve orta yolu da yoktur.

Yusuf Şinasi'nin, harf inkılabına karşı net olarak tavrını orta koyduğunu görüyoruz. Hem Ankara hükümetinin inkılaplarını kabul etmeyi hem de Müslüman olduğunu söyleyip ortada durduğunu göstermeye çalışan Türk Muallimler Birliğinin tutumunu asla kabul etmemektedir. Muallimler Birliği'nin, mekteplerde dini dersleri tedrisatını yapıyor olması, namaz kılması, oruç tutulması, Ramazan'da öğrencilerin ellerine Kur'an verip mukabele için camilere gönderilmesi meselenin şeklini değiştirmemektedir.¹⁵

Bulgaristan'daki birçok Müslüman, sadece İslami harflerle tedrisat yapıldığı takdirde Türkiye'de Latin harfleri ile yazılan eserlerden istifade edemeyecekleri, çocuklarından Türkiye'deki mekteplere gidecek olanlar Latince bilmediklerinden dolayı çok zahmet çekecekleri dile getirmiştir. Ancak Yusuf Şinasi, bu gibi sebepler bir Müslümanın İslami harfleri bırakıp Latin harflerine geçmesine şer'i şerifin ahkâmı kesinlikle müsaade etmez demektedir. O, Müslümanların inkılap adı altında zuhur eden bu tehlikeden kendilerini ve evlatlarını dünyalarından önce dinlerini muhafaza etmek gerektiğini ve bunun için de ciddi tedbirlerin alınması dini vazifelerin en önemlilerinden olduğunu vurgulamıştır. Hatta bu uğurda alınacak tedbirlerin birincisi mektep kapılarını Latin harflerine tamamen kapamak ve Latin harflerini savunan muallim ve encümenleri yakalarından tutup kapı dışarı atmaktır.¹⁶

14 H. Yusuf Şinasi, "Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı 1 ", *Medeniyet*, sa:11(1933)s. 2

15 H. Yusuf Şinasi, "Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı 1 ", *Medeniyet*, sa:11(1933)s. 2

16 H. Yusuf Şinasi, "Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı 1 ", *Medeniyet*, sa:11(1933)s. 3

Yusuf Şinasi, bir Müslümanın inkılapçı olamayacağına dair Kur'an'da varit olan hükümlerden örnekler vermektedir. O hükümlerden biri de mirasçı olan erkek evladın kıza nispet ile iki, kız evladın erkeğe nispet ile yarım hissesi olacağı tasrih edilmiştir. Kız çocuk erkek ile eşit miktarda pay alacak olur ise almış olduğu o fazlanın kendisine haram olması lazımdır. Yusuf Şinasi nazarında her Müslüman bunu haram olduğuna inanması gerekir, helal itikat edecek olursa Müslümanlıktan çıkmış olur. Keza şer'i şerifin tarif ettiği şerait dâhilinde bir Müslüman nikah kıyarak dört kadınla evlenebileceğini ve kadınların başlarının kapalı olması gerektiğini Kur'an beyan etmiştir. Yusuf Şinasi'ye göre, bunlar Kur'an-ın açık olan hükümlerinden olması hasebiyle Müslümanlar bu gibi dini emirleri hürmetle karşılamak mecburiyetindedirler. Halbuki Kemalistlik yani Türk inkılapçılığı din aleyhtarlığı demek olduğundan, ben Türk inkılabını kabul ettim ve ben inkılapçıyım diyen her hangi bir Türk Müslümanın haram dediğine helal demek mecburiyetindedir. İki zıt kuvvet ve mananın bir yerde cem' edemeyeceği gibi bir Müslüman inkılapçı, bir inkılapçı da Müslüman olamaz.¹⁷

Netice itibari ile Yusuf Şinasi, inkılap ve Latin harflerini dinsizlik olarak değerlendirmektedir. İnkılapların asıl gayesi Bulgaristan'da yeni yetişen genç Müslüman evlatlarını hızlı ve aşık bir surette dinsizliğe sevk etmektir. O'nun nazarında bir milleti ve bir evladı katletmek onu dinsiz yapmaktan daha ehvendir. Dinsizlik katledilmekten daha fena bir felaket olduğu bil-umum din erbabı tarafından kabul edilmiş bir hakikat olduğu cihet ile Bulgaristan Müslümanlarının da bugün en büyük dertleri maruz kalmakta oldukları Kemalizm dinsizliğinin en müessiri olan Latin harfleri meselesidir.¹⁸

KUR'AN LATİN HARFLERİ İLE YAZILABİLİR Mİ?

Daha önce Yusuf Şinasi'nin, Latin harfler ile Kur'an'ın yazılamayacağı görüşünde olduğunu ifade etmiştik. O, bunun mümkün olmadığını Medeniyet gazetesinde Kur'an'dan örnekler vererek göstermeye çalışmıştır. Kur'an'ın Latin harfleri ile yazılamamasın gerekçelerinden biri de Türkçe'de ki harflerin noksan/ yetersiz olmasıdır. Türkçe de ط ص ح خ ث ض ذ ك ع gibi harfleri ifade edecek tam harf yoktur. Yusuf Şinasi eleştirilerini özellikle Türkiye'de Latin harfler ile basılan iki Kur'an üzerinden yapmaktadır.

Türkiye'de iki kitapçı kendilerince bir takım işaretler uydurarak/koyarak Latince Kur'an basmıştır. Bazı harflerin altına ve üstüne işaretler konulmuştur. Bazılarını

17 H. Yusuf Şinasi, "Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı 1 ", *Medeniyet*, sa:10(1933)s. 3-4

18 H. Yusuf Şinasi, "Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı 1 ", *Medeniyet*, sa:11(1933)s. 2

da yan-yana getirerek iki harfi bir harf yerine koymuştur. Bir harf yerine okunan iki harf satır arasında kalınca dizilmiştir.

Yusuf Şinasi bunun birçok mahzuru olduğunu vurgulamaktadır. Mahzur yönü özellikle Mmana üzerinde görülmektedir. Mana üzerinde çok büyük bir ehemmiyeti ve tesiri olan (ا) harf-i tarif kelimelerin birçoğunda yoktur. Bazen düşmüş, bazen de (ا) kalmıştır. Çoğunlukla yeri değişmiştir. Asıl beraber olacağı isimde değil de önündeki kelimenin sonuna getirilmiştir.

Aynı derecede ehemmiyeti haiz olan tenvin yoktur. Tenis alameti olan ة bazen ise meful zamiri olan ة düşmüştür. Birçok iltibaslar, bozukluklar, (ortaya çıkmıştır.)

Yusuf Şinasi, yukarıda geçen ve daha pek çok nedenden dolayı Latin harfleri ile yazılan Kur'an'dan murad olunan mananın çıkmayacağı gibi tam anlamı ile okunamayacağını dile getirmektedir.

Latin harfleri ile yazılan Kur'an'ın telaffuzunda Lam-ı tekit ile La'yı Nafiye kesinlikle birbirinden ayıramayacağını şu iki ayet üzerinden göstermeye çalışmıştır: Bakara süresinde لَّحَقُّ مِنْ رَبِّكَ ile Maide suresindeki لَّحَقُّ ile Maide suresindeki لَّحَقُّ ayeti celilesindeki La nafiyenin letaffuzunda hiçbir fark yoktur. Latince ile yazıldığında birleşmektedir. Halbuki birinci Lam, Lam'ı tekittir. Müsbeti te'kit ve takviye eder. Diğerleri ise La Nafiyedir. Bu itibar ile müsbetler menfi, menfiler ise müspet anlaşılacaktır. İki lâm da müsavi olacak, haram- helal diye bir şey kalmayacaktır.

Şinasi, Kur'an-ı Latin harfleri ile yazılmasının caiz olmadığı hususundaki görüşünde yalnız olmadığını gösterme adına bu konuda Camiu'l-Ezher Meşihatı ve Fetva heyetinin, Latin harfleri ile Kur'an-ı Kerim'i yazmanın kesinlikle caiz olmadığı ve haram olduğu fetvasına Medeniyet gazetesinde yer vermiştir.

O'na göre, İslam dünyasının en yüksek dini bir makamı, en muktedir İslam ulemasının verdiği bu fetva bu husustaki bütün şüpheleri çözüme, her nevi şüpheleri izaleye kâfidir.

Dikkate edileceği üzere Yusuf Şinasi, örnekler ile Latin harflerinin Kur'an-ı tahrif ettiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Arap dilinin bazı önemli inceliklerine yer vererek Latin harflerinin Arapça harflerin yerini kesinlikle tutamayacağı gibi asla onun işlevini/fonksiyonunu da ifa edemeyeceğini dile getirmiştir. Onların nazarında Latin harfleri ile Kur'an-ı yazmak ya da basmak onu tahrif ederek bozmaktır.¹⁹

19 H.Yusuf Şinasi, "Harf Meselesi Etrafında", *Medeniyet*, sayı:92(1936)s.3

KUR'AN LATİN HARFLERİ İLE OKUNABİLİR Mİ?

Medeniyet gazetesine, okurlardan Muhammed Celil tarafından Latince harfler ile yazılı “Amme Cüz’ü” neşredildiği ve bazı yerlere ise mekteplerde okutulmak üzere Kur’an yerine Latince cüz gönderildiği haberleri gelmiştir. Okurlar Medeniyet gazetesine, Latince cüz’ün Kur’an yerine okutulması caiz midir? diye soru tevcih etmiştir.

Medeniyet gazetesine yöneltilen bu soruya Yusuf Şinasi detaylı bir cevap vermiştir. O’nun beyanına göre Latince harfler ile sadece Kur’an değil Arapça bir cümle dahi yazılamaz. Zira Arapça alfabesi ile ifade edilmiş Kur’an, sarf ve nahiv kurallara ile örülü yüksek edebi bir lisana sahiptir.

Yusuf Şinasi, Latin harfleri ile yazılı Kur’an’ın okunamayacağını gösterme adına Kur’an’dan bazı örnekler vermiştir. Bu örnekler ile Latin harflerin Arapça harfleri ifade etmede yetersiz kaldığı beyan edilmektedir. O misallerden bazıları şöyledir:

1-Harf-i Tarif: (ط) Belirlilik takısı. Bu harfin, Latin harflerinde dengi yoktur. Harf-i tarif, bir kelimeye dâhil olduğunda mana üzerinde önemli bir etki meydana getirmektedir. Bu harf 4 çeşit anlam ihtiva etmektedir: a) Cins, b) istiğrak, c) Ahd-i zihni, d) Ahd-i harici. Latin harfleri ile yazılı Amme cüzünde tüm kelimeler harf-i tarifsiz yazılmıştır. Kelimeler ile asıl söylenmek istenen mana ifade edilememiştir. Hatta anlam bozukluğu meydana gelmiştir.

2- Latince de tenvinin olmayışı. Arapça’da tenvinin anlam üzerinde önemli bir yeri vardır. Tenkir, Tazim ve vahdet gibi bir takım manalarda kullanılmaktadır. Bulunduğu kelimelerde bu manalardan birini ifade etmek için gelir. Bazen yazıldığı halde okunmaz. Ancak manayı muhafaza etmek için yazımda yine bırakılır.

Latince basılan Amme cüz’ünde ne (ط) harf-i tarif ne tenvin ne de tenis (س) harfleri muhafaza edilmemiştir. Şinasi, Amme cüz’ünü Kur’an diye eline alıp okuyanlar hakkında “Belki Kur’an okuyana lanet eder” hükmüne mutabık olduğuna şüphe yoktur demektedir.

Görüleceği üzere Yusuf Şinasi, basılan bu cüz’ün İslâmî harfler ile okumayı bilmeyen Müslümanlara Kur’an-ı öğretmekten ziyade bu harfler ile Müslümanların kafalarını karıştırıp dinsizliği empoze edebilecek bir fırsat kolladığını söylemektedir. Ancak Müslümanlar böyle desiseli oyunları fark edecek kadar basiretlidir. O, yayımlanan bu cüzün Bir Müslümanın okumak değil onu nerede görürse yakması gerektiğini vurgulamıştır.²⁰

20 H.Yusuf Şinasi, “Latince Kur’an”, *Medeniyet*, sa:67(1935)s.3

SONUÇ

Yirminci yüzyılın ilk yarısında Bulgaristan'ın Osmanlı'dan ayrılması ile oradaki Müslümanlar zor ve kırılğan bir dönemden geçmiştir. Bir yandan gayr-i müslim bir ülkede var olma mücadelesi verirken diğer yandan dinlerini ve milli kimliklerini muhafaza etmek zorunda kalmışlardır. Dünyada ve Türkiye'de ortaya çıkan inkılaplar onları da etkisi altına almıştır. Buradaki muhafazakâr ulema devrimlere karşı dini ve geleneksel müktesebatı eksene alarak bir Müslümanın nasıl tavır alması gerektiğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Genel anlamda Türkiye'deki inkılaplara karşı negatif bir tutum içinde olmuşlardır. Özellikle harf devrimini dinsizlik olarak görmüşlerdir. Yusuf Şinasi'nin harf devrimi ile ilgili yapmış olduğu değerlendirmelerde bunu bariz bir şekilde görmüş olduk. O'nun harf inkılabına dair yazılarının merkezinde, Ankara hükümetinin dini hükümleri/değerleri ilga etmek, yasaklamak, unutturmak ve Müslümanları dininden tamamen uzaklaştırabilmek için Latin harflerini kalkan yapmak istediklerini ortaya koyma çabası olduğunu söylemek mümkündür. Keza O'nun nazarında Latin harfleri ile Kur'an'ın ve Arapça kelimelerin yazılıp-yazılmayacağı meselesi meselenin aslına nazaran ikinci derecede fer'i bir meseledir. Harf devrimi ile yapılmak istenen şey Kur'an'ın-Latin harfler ile yazarak- tahrif olması ve Müslümanlara dinsizliği aşılamaştır. Yusuf Şinasi'nin çok sert gibi görünen bu yaklaşımları bir şahsa ya da bir devlete düşmanlığından ziyade dini hassasiyetinden kaynaklandığı söylenebilir. O, iddia edildiği gibi Latin harflerle dilin kolay öğrenilmesine ve milletin kalkınmasına katkı sağlamayacağını bilakis bir milletin gelişmesinin dine sımsıkı sarılarak doğru bir eğitim ile olacağını savunmuştur. O'nun harf inkılabını dinsizlik olarak görmesini Usul-ü fıkıhta *sedd-i zera-i* bağlamında değerlendirilebilir. Nasıl ki caiz olmayana götüren her şey caiz değil ise harf devrimi de dinsizliğe araç yapıldığı için onu kabul etmek de caiz değildir.

Biz bu çalışmamızda Yusuf Şinasi üzerinden Muhafazakâr ulemanın inkılaplara, özellikle harf devrimine nasıl yaklaştığını, meseleleri din ekseninde nasıl yorumladıklarını tasvir etmeye çalıştık. Onların devrimlere karşı belli yargı cümleleri kullanırken bunu referansız yapmadıklarını, arkasında ciddi gerekçelerinin olduğuna şahit olduk. Amacımız onların varmış oldukları belli yargıları günümüze taşımaktan ziyade o günün dünyasındaki zihni arka planı deşifre etmektir. Bunu yapabildiğimiz ölçüde onların dünyasını doğru anlar ve doğru yorumlarız. Ve de günümüze neyi ne kadar aktaracağımıza doğru karar vermiş oluruz. O günün doğruları ile bugünün doğruları aynı olmayabilir. Zira o dönemin şartları ile bugünün şartları farklıdır. O dönemde din ve Müslümanlar için tehlike arzeden olgular bugün tehlike arzetyemeyebilir. Böyle olunca zamanın

ve ahvalin değişmesi ile hükümlerin değişmesi kaçınılmaz olur. Mecelle'nin külli kaidesi bu meyanda şöyle der: “*Zamanın değişmesiyle ahkâmın değişmesi inkâr olunamaz*”.

KAYNAKÇA

- Altaytaş, Muhammet “Son Dönem Bulgaristan Alimlerinden Yusuf Yakubov’un Anlayışında Din ve Medeniyet İlişkisi”, *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ: 2022, c.5/s. 475-476.
- Cambazov, İsmail, *Bulgaristan’da Başmüftülük Tarihi* (1878 – 1944), Bulgaristan Müslümanları Başmüftülüğü yay., c:1/ Sofya 2013.
- Deliorman, Altan, *Bulgaristan’da Türkçe Basın 1865-2009*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi yay., İstanbul-Fatih 2010.
- Hatipoğlu, İbrahim, *Bulgaristan Müslümanlarında Dinî Islahat Düşüncesi*, Emin yay., Bursa 2007.
- Hatipoğlu, İbrahim, “Medeniyet”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/301-303.
- Sabri Efendi, Mustafa, *Harf İnkılabı*, Osmanlılar İlim ve İrfan yay., İstanbul 2023.
- H. Yusuf, Şinasi, “Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı 1”, *Medeniyet*, 10(1933).
- H. Yusuf, Şinasi, “Ankara Hükümetinin Harf İnkılabı 1”, *Medeniyet*, 11(1933).
- Ahmet Hikmet, “Açık Söz”, *Medeniyet*, (1934) 14 (1934).
- H.Yusuf, Şinasi, “Latince Kur’ân”, *Medeniyet*, 67(1935).
- H.Yusuf, Şinasi, “Harf Meselesi Etrafında”, *Medeniyet*, 92(1935).